

Početak profesionalnog udruživanja medicinskih sestara u Republici Hrvatskoj

The beginning of professional association of nurses in Croatia

Franković Sanda¹, Abou Aldan Damjan², Ostojčić Nikola³

¹Škola za medicinske sestre Mlinarska, Mlinarska 34, Zagreb, Hrvatska

¹Nursing school Mlinarska, Mlinarska 34, Zagreb, Croatia

²Srednja škola Koprivnica, Trg slobode 7, Koprivnica, Hrvatska

²Secondary School Koprivnica, Trg slobode 7, Koprivnica, Croatia

³Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, Zagreb, Hrvatska

³Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Ivana Lučića 3, Zagreb, Croatia

Sažetak

Uvod: Budući da u Hrvatskoj ne bilježimo značajne napore u sustavnom proučavanju povijesti sestinstva, tako ni povijest Hrvatske udruge medicinskih sestara (HUMS) nije sistematizirana ni u cijelosti opisana. U ovom se radu pokušala učiniti rekonstrukcija slijeda promjene naziva Udruge i prikazati njezin rad od 1927. do 1939. godine uz osvrt na povijesni kontekst u kojem je djelovala.

Metode: Rekonstrukcija podataka temeljila se na arhivskim fondovima i zbirkama Hrvatskog državnog arhiva (HDA) i Državnog arhiva u Zagrebu (DAZG), kao i dokumentima pohranjenim u pismohranama HUMS-a. Također je korišten časopis koji je izdavala Udruga. Dodatno su korištena prikupljena usmena svjedočanstva medicinskih sestara, dokumentacija sačuvana u privatnom posjedu i dosad objavljena literatura na tu temu.

Rezultati: Uvidom u arhivsko gradivo i pregledom dostupnih publikacija nije bilo moguće točno utvrditi godinu utemeljenja *Organizacije diplomiranih sestara Škole za sestre u Zagrebu*. Može se samo pretpostaviti da je osnovana u razdoblju između 1927. i 1929. godine. *Jugoslavenski savez sestričkih društava* osnovan je 6. lipnja 1929. godine i iste godine primljen je u članstvo ICN-a. Savez vjerojatno mijenja organizacijsku strukturu na prvom kongresu koji je 1930. godine održana u Beogradu i otada nosi naziv *Jugoslavensko društvo diplomiranih sestara* (JDDS). Sekcija hrvatskih sestara vjerojatno do 1934. godine nosi naziv Sekcija Zagreb i do promjene dolazi na 4. godišnjoj skupštini JDDS-a u Beogradu 20. svibnja 1934. godine. Naziv Sekcije za Savsku banovinu ostaje nepromijenjen sve do formiranja Banovine Hrvatske. Tada će sestre, na području novoosnovane banovine, 18. kolovoza 1940. godine, pokrenuti samostalno *Društvo diplomiranih sestara pomoćnica Banovine Hrvatske*.

Zaključak: Osnutak Organizacije diplomiranih sestara Škole za sestre u Zagrebu predstavljao je početak profesionalnog udruživanja medicinskih sestara u Hrvatskoj. U promatranom razdoblju može se pratiti slijednost udruge bez obzira na promjene njezinog naziva.

Ključne riječi: Hrvatska udruga medicinskih sestara • Organizacija diplomiranih sestara Škole za sestre u Zagrebu • Sekcija Zagreb Jugoslavenskog društva diplomiranih sestara • Sekcija za Savsku banovinu Jugoslavenskog društva diplomiranih sestara • povijest sestinstva

Kratki naslov: medicinske sestre i profesionalno udruživanje

Received December 19th 2019;

Accepted February 1st 2020;

Autor za korespondenciju/Corresponding author: Damjan Abou Aldan, mag.med.techn., High School Koprivnica, Trg slobode 7, Koprivnica, Croatia • Email:daboualdan@gmail.com

Uvod

Budući da u Hrvatskoj ne bilježimo značajne napore u sustavnom proučavanju povijesti sestinstva, tako ni povijest Hrvatske udruge medicinskih sestara (HUMS) nije sistematizirana ni u cijelosti opisana.¹

Iz tog razloga do sada nije bilo moguće opisati njezinu ulogu u profesionalizaciji sestinstva u našoj zemlji niti sagledati njezin doprinos u razvoju sestinstva na području bivših država u čijem se sklopu Hrvatska nalazila kroz povijest.

Povijesna građa koja bi trebala činiti okosnicu tog napore velikim dijelom nije dostupna, djelomično je razasuta u privatnom posjedu ili je nemarom uništena. Istina, treba imati na umu da je Hrvatska kroz povijest često bila

izložena političkim napetostima i ratnim djelovanjima, što je svakako za posljedicu imalo osipanje dokumentacije. Sustavno prikupljanje i pohrana arhivske građe HUMS-a započelo je tek 2013. godine osnutkom Društva za povijest sestinstva HUMS-a, kada se uvidjelo da bez tog napore neće biti moguće osvrnuti se na rad prethodnih generacija medicinskih sestara.¹

Dodatne otežavajuće okolnosti bile su dvije devastacije prostora u kojima se nalazio dio arhiva i problem pronalaženja trajnog smještaja Udruge. Tijekom 1970-ih godina došlo je u ljetnim mjesecima do poplave u podrumskim prostorijama Škole za medicinske sestre Mlinarska gdje se tada nalazila cjelovita kartoteka članstva i dio arhiva Udruge. Tom je prilikom cjelokupni materijal bespovratno uništen.²

Uništenje dijela dokumentacije dogodilo se i 2004. godine, kada je zbog dotrajalosti instalacija na objektu Škole u Mlinarskoj iz 1923. godine došlo do požara u kojem je uništen dio arhiva.³ Vidljivo je iz dostupne arhivske građe i objavljenih članaka u Sestrinskoj riječi i Vjesniku da su članovi Udruge uglavnom djelovali u radnim prostorima aktualne predsjednice udruge ili u Školi za medicinske sestre u Mlinarskoj.

Gradski prostor na korištenje HUMS uspijeva dobiti tek 2005. godine, u kojem se Udruga nalazi i danas.⁴ U međuvremenu je bila podstanar na mnogim adresama, a našla se i u beskućničkim situacijama. Svakako su ove okolnosti pridonijele osipanju vrijedne građe i narušile kontinuitet uvida u rad i nastojanja prijašnjih generacija medicinskih sestara.

Autori su u radu pokušali učiniti rekonstrukciju slijeda promjene naziva Udruge i prikazati njezin kontinuitet od 1927. do 1939. godine uz osvrt na povijesni kontekst u kojem je djelovala.

Metode

Rekonstrukcija podataka temeljila se na arhivskim fondovima i zbirkama Hrvatskog državnog arhivu (HDA) i Državnog arhiva u Zagrebu (DAZG), kao i dokumentima pohranjenim u pismohranama HUMS-a. Također je korišten časopis koji je izdavala Udruga, a koji uz određene prekide i promjene naziva, izlazi od 1932. do danas. Dodatno su korištena prikupljena usmena svjedočanstva medicinskih sestara, dokumentacija sačuvana u privatnom posjedu i dosad objavljena literatura na tu temu.

Razdoblje nakon I. svjetskog rata

Skori kraj Prvog svjetskog rata upućivao je na sve izvjesniji poraz i raspad Austro – Ugarske. U nadi sprječavanja raspada, car i kralj Karlo I. pokušao je reformama spasiti državu, no početkom listopada 1918. Slovenci, Hrvati i Srbi osnivaju Narodno vijeće kao predstavničko tijelo slavenskih naroda na području Austro-Ugarskog Carstva.⁵ Hrvatski sabor i satarski zastupnici sastaju se 29. listopada 1918. i prihvaćaju zaključak o raskidu državnopravnih veza Hrvatske s Austrijom i Ugarskom, a zatim proglašavaju Hrvatsku, Dalmaciju i Slavoniju zajedno s Rijekom nezavisnom državom koja stupa u zajedničku **Državu Slovenaca, Hrvata i Srba** (SHS). Nedugo zatim Narodnom vijeću SHS priznaje se vrhovna vlast.⁶

S obzirom na mnogobrojne faktore nestabilnosti unutar novostvorene države (zeleni kadar, talijanske pretenzije na jadransku obalu), dolazi do ujedinjenja Države SHS i Kraljevine Srbije. U međuvremenu se priključuju Vojvodina i Crna Gora te 1. prosinca 1918. nastaje **Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca**. Država neformalno centralističkog uređenja jasno definira oblik vladavine 28. lipnja 1921. godine, kada je donesen Vidovdanski ustav koji je promaknuo načela unitarizma i centralizma ozakonjivanjem monarhijskog oblika vladavine. Istim ustavom država dobiva novo ime, **Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca**, koje će se održati do 1929. godine.⁵

Vlast je bila većinski u rukama kralja, a građani su imali pravo biranja, udruživanja i slobode tiska. Država se obvezala da će, među ostalim, poboljšati higijenske uvjete, čuvati narodno zdravlje, brinuti o invalidima i proklamirati besplatne lijekove. Nakon donošenja Vidovdanskog ustava ukinute su povijesne pokrajine i zemlja se dijeli na 33 oblasti. Hrvatska je podijeljena na Zagrebačku, Vukovarsku, Osječku, Karlovačku, Splitsku i Dubrovačku oblast, čime su Međimurje, Čabar i Baranja ostali izvan hrvatskih oblasti. U međuvremenu, Hrvatska je Rapalskim ugovorom potkraj 1920. ostala bez Zadra, Lošinja, Cresa, Palagruže i Lastova, koji su pripali Italiji. Osim nezadovoljstva izazvanog centralizacijom, faktori nestabilnosti bili su stalno prisutna gospodarska kriza (koja će eskalirati 1930-ih godina), loša organizacija službi i materijalne poteškoće. Hrvatska je u novoj državi bila industrijski najrazvijenija regija, dok je u većini drugih ostao snažan pečat osmanske vladavine koji je pridonio zastalosti društva, privrede i zdravstva. Zagreb je postao trgovačko i bankarsko središte, a Hrvatska zemlja razvojnih mogućnosti.⁶

S obzirom na austrougarsku ostavštinu na hrvatskom prostoru naslijeđena je visoka razina institucionalizacije, koja je bila centrirana u Zagrebu kao središtu političkog i društvenog života Hrvatske. Time se Zagreb istaknuo naspram drugih većih središta novoosnovane države. S obzirom na njegovo značenje, grad se nastavlja kulturno, društveno i politički razvijati sve do početka Drugog svjetskog rata, što potvrđuje pojava novih institucija poput mnoštva fakulteta, nevjerojatnog rasta broja građana, osnutka Zagrebačke filharmonije, otvaranja hotela Esplanade, emitiranja prve radiopostaje u ovom dijelu Europe i sličnih pokazatelja razvitka Zagreba kao modernog grada.

Organizacija diplomiranih sestara Škole za sestre u Zagrebu

Loše zdravstveno stanje velikog dijela stanovništva, posebice seoskog, epidemije zaraznih bolesti, slaba prehrana i stanovanje, primitivna obrada zemlje, gospodarske posljedice rata, neprosvijećenost o osnovnim zdravstvenim pitanjima i slabo razvijena zdravstvena infrastruktura bile su činjenice s kojima su se morali suočiti zdravstveni radnici nakon Prvog svjetskog rata. U takvim je prilikama rad na području javnog zdravstva tražio novi pristup koji je podrazumijevao aktiviranje široke palete različitih aktivnosti, te angažiranje novih struka i metoda.⁷

Iz novonastalih potreba rađa se nova profesija. Sestre pomoćnice između dva svjetska rata zadržale su predanost i svojevrsnu disciplinu samostanskih redova, ali su u svakodnevicu uklopile i sve ono što je donosilo vrijeme u kojem su živjele te ponašanje moderne, obrazovane i samosvjesne žene koja je trebala razumjeti duh vremena i moderna shvaćanja života.⁸

Osnutak Škole za sestre pomoćnice u Zagrebu označio je početak profesionalizacije sestrinstva u Hrvatskoj. Škola je osnovana 1921. godine naredbom Zdravstvenog odsjeka za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje, u kojoj se navodi da je Škola osnovana *s ciljem da odgaja stručno osoblje za dispan-*

zersku službu. Škola već 1923. godine mijenja naziv u **Kraljevska državna škola za sestra pomoćnice u Zagrebu**.⁹

S oblikovanjem i razvojem struke javila se potreba da se sestre pomoćnice organiziraju u strukovno društvo kako bi lakše i vjerodostojnije mogle predstavljati i promicati svoj status, ideje i potrebe.⁸

Za sada nije dostupan dokument koji bi svjedočio o točnom datumu osnutka *Organizacije diplomiranih sestara Škole za sestre u Zagrebu*, kao prvog strukovnog društva, ali iz dva dostupna teksta moguće je zaključiti da su sestre počele raspravu o osnivanju svoje strukovne organizacije između 1927. i 1928. godine.

Tako opis prvog organiziranog okupljanja sestara pomoćnica bilježimo u spisu koji potpisuje Lujza Wagner: „... *Tokom 1927 i 1928 godine sastajale su se sestre zagrebačke škole na inicijativu sestre Ani Papailiopolos i dogovarale kako bi osnovale udruženje sestara koje su diplomirale u zagrebačkoj školi. ... Sestra Janić pisala je u Ljubljani i u Zagreb i tražila sastanak sestara u Zagrebu u svrhu osnivanja udruženja sestra diljem države. Sastanak je održan u junu mjesecu u Zagrebu. Sestre zagrebačke škole osnovale su prije toga „Organizaciju diplomiranih sestara Škole za sestre u Zagrebu“ i poslale pravitnik na uprav policije.*“¹⁰

Sljedeći izvor nalazimo u tekstu Smiljke Nell u kojem se navodi: „... 1927. godine, 5 godina nakon završetka školovanja 1. generacije sestara, diplomirane sestre osnovale su Društvo medicinskih sestara Hrvatske sa svrhom provedbe dobre organizacije sestrinske službe po socijalnim i medicinskim ustanovama, zaštite moralnih i socijalnih interesa članova, poboljšanja radnih i materijalnih prilika, zaštite zakonom zajamčenih prava te brige o stručnoj naobrazbi medicinskih sestara...“¹¹

Pretpostavka je da Organizacija nije osnovana prije 1927. godine, kako se navodi u nekim kasnijim tekstovima.^{12,4} U zapisniku sa osnivanja Udruge sestara iz Ljubljane od 27. studenog 1927. godine nalazimo navod da je to prva organizacija medicinskih sestara u tadašnjoj državi.¹³

Uvidom u arhivsko gradivo i pregledom dostupnih publikacija nije bilo moguće točno utvrditi godinu utemeljenja *Organizacije diplomiranih sestara Škole za sestre u Zagrebu*. Može se samo pretpostaviti da je ona osnovana u razdoblju između 1927. i 1929. godine. Za sada nisu poznati dokumenti koji su nastali u vremenu između 1927. i 1929. godine, a koji bi činili dokumentaciju Organizacije u tom razdoblju.

Sekcija Zagreb i Sekcija za savsku banovinu Jugoslavenskog društva diplomiranih sestara pomoćnica

Nezadovoljstvo izazvano centralističkim uređenjem države eskaliralo je 20. lipnja 1928. kada je Puniša Račić, zastupnik Radikalne stranke Nikole Pašića, izvršio atentat na Stjepana

Radića, odnosno poslanike Seljačko-demokratske koalicije u Narodnoj skupštini. Nakon tog događaja kralj Aleksandar 6. siječnja 1929. godine ukida Vidovdanski ustav i uvodi Šestosiječanjsku diktaturu raspustivši Narodnu skupštinu i političke stranke kao i sva nacionalna, vjerska i regionalna obilježja.⁵ Donosi Zakon kojim država mijenja ime u **Kraljevina Jugoslavija**, a ista se dijeli na 9 banovina. Savska i Primorska obuhvaćale su Hrvatsku dok je ostatak države bio podijeljen na Dravsku, Dunavsku, Drinsku, Moravsku, Zetsku i Vardardsku banovinu i Beograd kako zasebnu administrativnu jedinicu. Kralj Oktroiranim ustavom (ustav koji se donosi odlukom izvršne vlasti bez konzultacija državnih organa ili predstavnika građana) 3. rujna 1931. godine samo teorijski vraća ustavnost, dok u praksi ostaju diktatura i apsolutizam koji će iznjedrati mnogobrojne sukobe, pa i sam atentat na Kralja 1934. godine. Nakon ubojstva kralja vlast preuzima mladobni knez Pavle Karađorđević.⁶

Izmjenom naziva države, *Organizacija diplomiranih sestara Škole za sestre u Zagrebu* vjerojatno mijenja naziv i udružuje se s postojećim društvima u Ljubljani i Beogradu kako bi ostvarila uvjete za članstvo u Međunarodnom vijeću medicinskih sestara (eng. International Council of Nursing, ICN).

Kongresu ICN-a u Monterealu 1929. godine prisustvovalo je 6 200 sestara. U to vrijeme članovi ICN-a su 23 nacionalne udruge s ukupno 200.000 članova.¹⁴

Čini se da je prvi naziv novoosnovanog društva za područje Kraljevine Jugoslavije bio *Jugoslavenski savez sestrinskih društava*, o čemu nalazimo dva izvještaja, jedan u *Vjesniku*¹⁵ i drugi na brzojavu koji je poslao Savez Lujzi Wagner povodom njezine udaje 17. listopada 1929. godine.¹⁶

Radonić to vrijeme opisuje u svom članku: „... *sestra Nikica Bovolini, rodom iz Dalmacije, predsjednica Beogradskog društva sestara telegramom iz Amerike gdje se nalazila na usavršavanju, obavještava sestre Zagreba da stupe u kontakt sa sestrama u Beogradu i osnuju svoje društvo kako bi mogle zajedno sa postojećim društvima sestara u Beogradu i Ljubljani postati članice ICN-a na kongresu koji se iste godine održavao u Montrealu. U Zagrebu 6. lipnja 1929. godine sastaju se sestre Janić iz Beograda, Šifer, Boškin i Kostomaj iz Ljubljane, Lujza Wagner, Margetić, Holjevac, Čulinović, Gruber, Fabijančić, Rogina, Lascarini, Geršić, i Janc¹ iz Zagreba. Zagrebačke sestre izradile su pravila Društva koja su na tom sastanku bila prihvaćena i osnovan je Jugoslavenski savez sestara sa sjedištem u Beogradu...*“ Dalje u članku nalazimo opis ustroja novoosnovanog saveza: „... *Jugoslavenski savez je bio centralna organizacija sastavljena od regionalnih udruženja u kojima su članice Društva bile diplomirane sestre. Regionalna društva imala su potpunu neovisnost. Za prvu predsjednicu izabrana je Nikica Bovolini, za potpredsjednicu Lujza Wagner, za tajnicu Antonija Šifer te za blagajnicu Ida Bečan. Nakon toga se šalje telegram sestri Bovolini u kojem ju se opunomoćuje da zastupa Jugoslavenski savez na kongresu kao predsjednica. Na*

¹Holjevac Štefanija, Čulinović Štefica, Gruber Marija, Rogina Dorotea, Lascarini Marija. Vjerojatno se misli na Fabijančić Katicu koja je diplomirala 1926. godine u Zagrebu. Nije moguće utvrditi je li riječ o Mariji ili Silvi Geršić. Marija Geršić je diplomirala 1927. godine u Zagrebu. Sestra pomoćnica istog prezimena Geršić Silva se ne nalazi na popisu zagrebačke škole ali se spominje u zapisnicima Sekcije kao aktivni član. Za Margetić nisu pronađeni podaci.

osnivanju je izabran upravni odbor za Zagreb, kojeg su činile Katarina Ježić, Blaženka Holobar, Marija Gruber, Danica Zelešnjak čiji je zadatak bio da rade na organizaciji Društva do prve godišnje skupštine...¹⁵

Savez vjerojatno mijenja naziv i organizacijsku strukturu na prvom kongresu koji je 1930. godine održana u Beogradu. Pretpostavka je da je tada održana i skupština društva. Zapisnik s te skupštine nije dostupan te se o reorganizaciji i promjeni imena u Jugoslavensko društvo diplomiranih sestara može samo pretpostaviti na osnovi zapisa *Nastanak društva* koji je 1939. godine potpisala Lujza Wagner: „...U augustu održan je kongres u Montrealu i sestra Bovolini pomognuta po Miss Jean Gunn uspjela je da naše Udruženje bude primljeno članom I.C.N. U jesen iste godine vratila se je sestra Bovolini iz Amerike i posjetila Zagreb. Održala je predavanje sestrama na koje su bile pozvane i predstavnice ženskih udruženja u Zagrebu. Iza toga je sestra predložila da se osnuje u mjesto saveza jedno društvo sa sekcijama po banovinama. Uglavnom novi pravilnik Jug. društva dipl. sestara, koji je zadržao otprilike isti okvir kao i prvotno udruženje. Društva su prestala, rad sekcija započeo. 1930. godine održan je prvi kongres sestara naše države u Beogradu. Kongres je nadasve uspio. Došle su sestre sa svih strana države...“¹⁰

Prvi zapis o sastancima koje održava sekcija hrvatskih sestara nalazimo u *Vjesniku* gdje se navodi da je prva odborska sjednica sekcije za tekuću godinu iza redovite glavne skupštine održana 3. lipnja 1932. godine.¹⁷ Nakon toga moguće je pratiti aktivnosti sestara kroz zapisnike sekcije od 1934. do 1939. godine.¹⁸

Prvobitni naziv sekcije vjerojatno je bio Sekcija Zagreb te je na godišnjoj skupštini JDDS-a 1934. godine dogovorena promjena naziva u *Sekcija za savsku banovinu*. Promjenu naziva svjedoči odluka Uprave policije u Zagrebu od 24. ožujka 1937. godine. Iz odluke koja je prosljeđena predsjednici sekcije Kalanji Katici – Zlati vidljivo je da je Sekcija za savsku banovinu sa sjedištem u Zagrebu Jugoslavenskog društva diplomiranih sestara, iste godine prijavila promjenu naziva. Promjena naziva sekcije dogodila se na 4. godišnjoj skupštini JDDS-a u Beogradu 20. svibnja 1934. godine. Tada je došlo do dopune pravilnika JDDS-a koje je Ministarstvo unutrašnjih poslova odobrilo 20. travnja 1936. godine.¹⁹

Promjenu naziva svjedoči i promjena žiga koji nalazimo u zapisnicima Sekcije. U zapisniku odborske sjednice održane 12. lipnja 1934. godine nalazimo žig s natpisom *Sekcija Zagreb Jugoslovensko društvo diplomiranih sestara*. Žig se mijenja u zapisniku devete odborske sjednice održane 20. studenog 1937. godine u Školi sestara i u njemu nalazimo žig s natpisom *Sekcija za Savsku banovinu u Zagrebu Jugoslovensko društvo diplomiranih sestara*.¹⁸

Unatoč ovim formalnim odlukama, sekcija je očito naziv Sekcija za Savsku banovinu koristila i ranije, što je vidljivo u prvom časopisu koji će izdati 1932. godine.

Naziv Sekcije za Savsku banovinu ostaje nepromijenjen sve do političkih promjena u Kraljevini Jugoslaviji, kada se formira Banovina Hrvatska. Tada će sestre, na području novoosnovane banovine, 18. kolovoza 1940. godine pokrenuti samostalno *Društvo diplomiranih sestara pomoćnica Banovine Hrvatske*.⁸

Vjesnik Sekcije za Savsku banovinu i Sestrinska riječ

Sestre su vjerojatno vodile raspravu o nužnosti pokretanja stručnog glasila od osnutka JDDS-a, ali je taj poduhvat iziskivao znatna sredstva i veliki osobni trud.

Zagrebačke sestre u prosincu 1932. godine izdaju prvi časopis na području tadašnje države naziva *Vjesnik Sekcije za Savsku banovinu Jugoslavenskoga društva diplomiranih sestara pomoćnica*.^{8,9} U njemu nalazimo uvodni tekst Antonije Schiffrer tadašnje predsjednice JDDS: „...“Otkako smo ustanovile naše „Društvo“ nama svima je bila najveća želja imati svoj list. Na žalost i pored svih naših nastojanja i napora mi do danas još nismo uspjeli, da ostvarimo ovu našu želju. Svi pokušaji, da osnujemo štampan list u većem opsegu ostali su bezuspješni zbog materijalnih poteškoća. U toliko više mora nas sve obradovati Vaša zamisao, da izdajete Vaše mesečne izvještaje u formi ovog „Vjesnika“ i Vaša ustrajnost i marljivost, kojom ste tu zamisao istinski ostvarile... Ali najvažniji uspeh ovog „Vjesnika“ će biti bez sumnje u tome što će naše sestre širom Jugoslavije viditi, da je ipak moguće, to jest, da već sada u ovim teškim prilikama počinjemo saradjevati medju sobom pomoću jednog lista...“²⁰

Vjerojatno je izašao samo jedan broj „Vjesnika“, nakon čega u siječnju 1933. godine počinje izlaziti časopis *Sestrinska riječ*. Sudbinu *Vjesnika* možemo pratiti jedino iz jednog izvještaja u *Sestrinskoj riječi*: „...Rad sekcije za Savsku banovinu bio je i 1933. i 1934 god. veoma živahan i ako se je odbor sekcije vrlo rijetko sastajao. Naš najbolji rad sadržan je u „Sestrinskoj Riječi“. Na prošloj godišnjoj skupštini Jugoslavenskog društva diplomiranih sestara u Ljubljani sekcija je uspjela da zadrži u svojoj redakciji i kao svojinu naš prvi časopis. Uspjela je da su sve sekcije, pa i naša glavna uprava, financijalno do-prinele izdržavanju lista...“²¹

Na godišnjoj skupštini u Ljubljani vjerojatno je dogovorena promjena naziva časopisa kako bi postao službeno glasilo JDDS-a. Za izdavača *Sestrinske riječi* u prvom broju iz 1933. godine navodi se Jugoslovensko društvo diplomiranih sestara pomoćnica sekcija Zagreb. U slijedećim brojevima navodi se da je to Jugoslovensko društvo diplomiranih sestara u Zagrebu. U brojevima iz 1937. godine izdavač je JDDS Sekcija za savsku banovinu, a od 1938. godine za izdavača se navodi samo JDDS, kako će i ostati do 1940. godine, kada list prestaje izlaziti.

Sestrinska riječ tiskana je u tiskari Škole narodnog zdravlja u Zagrebu. Urednica je bila Lujza Janović Wagner. Njen su predani rad i izniman talent oblikovali strukovni list u kojem se nalazi najznačajnija problematika sestrinskog rada tog razdoblja i vrijedna izvješća o radu JDDS-a i njegovih sekcija.²²

Zaključak

Uvidom u arhivsko gradivo i pregledom dostupnih publikacija nije bilo moguće točno utvrditi godinu utemeljenja *Organizacije diplomiranih sestara Škole za sestre u Zagrebu*. Može se samo pretpostaviti da je ona osnovana u razdoblju između 1927. i 1929. godine. Za sada nisu poznati dokumenti koji su nastali u vremenu između 1927. i 1929. godine,

a koji bi činili dokumentaciju Organizacije u tom razdoblju. *Jugoslavenski savez sestričkih društava* osnovan je 6. lipnja 1929. godine i iste godine primljen je u članstvo ICN-a. Sekcija hrvatskih sestara vjerojatno do 1934. godine nosi naziv Sekcija Zagreb i do promjene naziva dolazi na 4. godišnjoj skupštini JDDS-a u Beogradu 20. svibnja 1934. godine. Naziv Sekcije za Savsku banovinu ostaje nepromijenjen sve do političkih promjena u Kraljevini Jugoslaviji, kada se formira Banovina Hrvatska. Tada će sestre, na području novooosnovane Banovine, 18. kolovoza 1940. godine pokrenuti samostalno *Društvo diplomiranih sestara pomoćnica Banovine Hrvatske*. Zagrebačke sestre u prosincu 1932. godine izdaju prvi časopis na području tadašnje države naziva *Vjesnik Sekcije za Savsku banovinu Jugoslavenskoga društva diplomiranih sestara pomoćnica*. Već sljedeće godine pokreće se časopis *Sestrička riječ*. Uređivanje lista bilo je povjereno Sekciji za Savsku banovinu JDDS-a, čije je sjedište bilo u Zagrebu. Urednica je bila Lujza Janović Wagner.

Možemo zaključiti da je osnutak Organizacije diplomiranih sestara Škole za sestre u Zagrebu predstavljao početak profesionalnog udruživanja medicinskih sestara u Hrvatskoj. U godinama koje slijede strukovna organizacija bit će okosnica razvoja sestričke profesije. Također, u promatranom razdoblju može se pratiti slijednost udruge bez obzira na promjene njezina naziva.

Nema sukoba interesa

Authors declare no conflict of interest

Literatura

- [1] Franković S, Kralj Z, Glavaš T, Jurinec B. History of Croatia nursing – undiscovered territory. *Sestrički glasnik*. 2018;23:99-103
- [2] Lovrić S. Prema usmenom priopćenju od 5. svibnja 2017.
- [3] Izvještaj o radu Škole za medicinske sestre Mlinarska u školskoj godini 2005./2006.
- [4] Hrvatska udruga medicinskih sestara. Jedna profesija – jedan glas Hrvatska udruga medicinskih sestara Izvješće o radu 2004. – 2012. Zagreb: HUMS; 2012.
- [5] Horvat J. Politička povijest Hrvatske – 2.dio. Zagreb: August Cesarec; 1990.
- [6] Goldstein I. Hrvatska 1918. – 2008. Zagreb: Novi Liber, Europapress holding; 2008.
- [7] Dugac Ž. Kako biti čist i zdrav – Zdravstveno prosvjeđivanje u međuratnoj Hrvatskoj. Zagreb: Srednja Europa; 2010.
- [8] Dugac Ž. O sestrama, siromašnima i bolesnima – Slike socijalne i zdravstvene povijesti međuratnog Zagreba. Zagreb: Srednja Europa; 2015.
- [9] Hofgräff D, Franković S. Osnutak škole za sestre pomoćnice: učenice mlade, zdrave i neporočne. *Arhivski vjesnik*. 2017;60:165-84
- [10] HR-DAZG-755 Društvo diplomiranih sestara pomoćnica sig 14 , Uniforme, Nastanak društva, Sr. Janović Lujza VIII 39.
- [11] Nell S. 50-godišnjica sestrištva u SRH. *Vjesnik društva medicinskih sestara i tehničara Hrvatske – Psihijatrijska* 1971;(9)1:142
- [12] Sestrištvo. Hrvatska enciklopedija. Zagreb. Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža. [Internet] [pristupljeno 1.8.2018.] Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=55559>
- [13] Keršič I, Klemenc D, Berkopec M, Mihelič Zajec A, Seničar Z. ur. Negovanje dedičine skozi devet desetletij – organizirano delovanje medicinskih sester na Slovenskem. Ljubljana: Zbornica zdravstvene in babiške nege Slovenije – Zveza strokovnih društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije; 2017.
- [14] Anonimno. Internacionalni kongres. *Vjesnik Sekcije za Savsku Banovinu Jugoslavenskog Društva Diplomiranih Sestara Pomoćnica*. 1932;1:2-3HR-DAZG-755. Društvo diplomiranih sestara pomoćnica, sig. 16.
- [15] Radonić K. O radu i djelovanju društva medicinskih sestara od njegova osnutka do danas. *Vjesnik društva medicinskih sestara i tehničara SR Hrvatske*. 1979;6,1980;1: 9-13
- [16] Grković Janović S. *Sestra Lujza*. Split: Naklada Bošković; 2003.
- [17] Anonimno. Rad sekcije. *Vjesnik Sekcije za Savsku Banovinu Jugoslavenskog Društva Diplomiranih Sestara Pomoćnica*. 1932;1:7-8 HR-DAZG-755. Društvo diplomiranih sestara pomoćnica, sig. 16.
- [18] HR-DAZG-755 Društvo diplomiranih sestara pomoćnica sig 1-7. Zapisnik sjednica Jugosl. društvo dipl. sestara, sekcije za Savsku Banov. Zgb 1934.-1939.
- [19] HR-DAZG-237 Središnji ured za sestre pomoćnice u Zagrebu. Uprava policije u Zagrebu, Otsjek opšte policije. Pov. broj: 6534/1937. Zagreb, 24 marta 1937. sig. 37/5
- [20] Schiffreejeva A. Pozdrav sestrama. *Vjesnik Sekcije za Savsku Banovinu Jugoslavenskog Društva Diplomiranih Sestara Pomoćnica*. 1932;1:2 HR-DAZG-755. Društvo diplomiranih sestara pomoćnica, sig. 16.
- [21] Anonimno. Izvještaj tajnice J.D.D.S. u Zagrebu za god. 1933 i 1934. *Sestrička riječ*. 1934;3-4:39-43.
- [22] Grković Janović S. *Sestrička riječ – između sućuti i dužnosti*. Zagreb: Medicinska naklada; 2015.